

Sammenfatning

SPECIALRAPPORT Media Literacy i en dansk kontekst

Rapporten er udarbejdet for
Kulturstyrelsen og Medierådet for Børn og Unge

af IT-Universitetet i København
Rued Langgaards vej 7
2300 Copenhagen S, DK Denmark

Gitte Bang Stald, Morten Hjelholt og Laura Høvsgaard Nielsen
Forskningsgruppen *Communication & Culture*
Strategisk initiativ *DECIDIS*

06.12.2015

"Jeg læser Metro Express, det er den eneste, der er. Ja, det gør jeg. Får lige de der tyve minutter til at gå, til jeg kommer til Ishøj st. Det er fantastisk. Det er jo ikke digitalt kan man sige, men det er da, jeg synes det er fantastisk og sidde med en avis. Det er det altså, selvom der er fri internet i toget, det ved jeg godt, ikke. Men.. Så læser jeg avis, stille og roligt. Det er dejligt. Det er gratis. Det godt. Avisen er stadigvæk god. Uden tvivl. "

Mand, 50 år, Sjælland

Baggrund

Formålet med det projekt, som Kulturstyrelsen og Medierådet for Børn og Unge iværksatte i 2014, er at gennemføre et afdækningsstudie, der, som det er formuleret i oplægget til undersøgelsen: "skal identificere og prioritere centrale elementer, der er særligt relevante at medtage i en [eventuel fremtidig] undersøgelse af media literacy-niveauet i den danske befolkning. [Herunder] identifikation af behov og udfordringer samt prioritering af media literacy-elementer, der er særligt relevante for videre fokus og monitorering i Danmark". Det har været afgørende og et krav i forbindelse med gennemførelsen af undersøgelsen at inddrage de personer "det handler om". Det vil sige, at undersøgelsen ikke blot har indsamlet viden fra forskning og myndigheder, men har haft fokus på at inddrage den danske befolkning samt repræsentanter for grupper i samfundet, som møder særlige udfordringer og muligheder i deres mediebrug og i deres håndtering af deres tilværelse ved hjælp af medier.

Desuden har studiet haft et bredt sigte, således at fokus ikke afgrænser sig til en bestemt gruppe, som eksempelvis børn eller ældre, men inkluderer et bredt udsnit af befolkningen på tværs af alder, bopæl, baggrund og mediebrug. Udover at indgå som en væsentlig del af Kulturstyrelsens arbejde med at mappe medieudviklingen i Danmark er der en forventning fra EU kommissionen om, at alle medlemslande gennemfører undersøgelser af det nationale niveau for media literacy og at der følges op på undersøgelsen med initiativer til indsatser på forskellige niveauer og områder.

Fokus og metode

Det udførte afdækningsstudie er baseret på eksisterende litteratur og analyser samt en omfattende kvalitativ undersøgelse. Den kvalitative undersøgelse er udarbejdet særskilt til dette afdækningsstudie og indgår med særlig vægt i analysen. I den kvalitative undersøgelse har vi set nærmere på relationer mellem danskeres mediebrug i hverdagslivet, mediekompetencer samt refleksioner over mediernes betydning, samt muligheder og udfordringer i deltageres egen tilværelse.

I undersøgelsen, der blev gennemført i efteråret 2014, deltog 20 forskellige familier, fordelt på landets fem regioner. I hver af regionerne sikrede vi, at deltagerne havde forskellige profiler i forhold til uddannelsesmæssig, social, kulturel og personlig baggrund og situation. Undersøgelsen var bygget op omkring et metodisk apparat, som kort sagt bygger på fire forskellige fokusområder: Kontekst, adgang, brug samt kritisk forståelse. Vi ville gerne have inddraget borgere, der i endnu højere grad end de, der deltog i undersøgelsen, er marginaliserede og sat udenfor som konsekvens af deres særlige situation og udfordringer på forskellige områder. Undersøgelsens bredde og sammensatte formål taget i betragtning valgte vi imidlertid at fokusere på at komme ud i hele landet og at møde mange forskellige danskere.

Vi eksperimenterede med mulighederne for at undersøge mediebrug, mediekompetencer og media literacy på tværs af borgernes hverdagslivskontekster, hvilket bidrog med nyttige erfaringer. Det er en del af anbefalingerne fra vores side, at man i fremtidige undersøgelser tilstræber at komme omkring og dybere ind i de kontekster, der er med til at definere, hvilke muligheder henholdsvis udfordringer, borgerne møder gennem deres mediebrug, ikke mindst i forhold til særlige grupper i befolkningen.

Undervejs i arbejdet inddrog vi centrale interessegrupper, fageksperter og samfundsmæssige institutioner med flere, især gennem afholdelse af en workshop og en konference. Gennem disse møder, hvor vi præsenterede vores første resultater, fik vi stillet skarp på særlige områder og erfaringer, som vi har inddraget i analysearbejdet.

Væsentligste resultater

Mange undersøgelsesdeltagere oplever, at medierne gør håndteringen af hverdagen lettere, men mange synes også, at medierne fylder rigtig meget. Samlet set er det væsentligt, at det ser ud til, på trods af en tæt sammenkobling mellem hverdagsliv og mediebrug, at mediebruget oftest er underlagt hverdagslivets realiteter og ikke omvendt.

Dette ses også i relation til mediernes rolle som informations og kommunikationskanaler for refleksion i forhold til samfundsmæssige spørgsmål. Oftest er det, der optager deltagerne, det, der er tæt på i deres hverdag, hvilket ikke nødvendigvis er store samfundsdebatter. Vores undersøgelsesdeltagere er lokalt orienterede i dagligdagen og med varierende interesse for udblik mod nationale og globale kontekster. Dette skal ikke nødvendigvis forstås således, at vores deltagere ikke interesserer sig for andet end sig selv og deres nære kontekst. Snarere er det udtryk for, at hverdagslivet er tæt besat, uanset, hvem man er.

"Der er jeg også, sådan lidt en atypisk jurist. Der er altid 50 sider med agreements, man lige skal læse og være enig i. Og tit så trykker man bare ok, og så er det først bagefter . . . men jeg er godt klar over de juridiske konsekvenser af, at man trykker 'Enig', men det der med at sidde og læse side op og side ned - det får jeg ikke gjort".

Kvinde, 27 år, Midtjylland

Vores undersøgelse viser, at alle vores deltagere er kompetente mediebrugere. Deres kompetencer fordeler sig i forskellige retninger, som for eksempel det ældre par, der bemestrer avislæsningens kunst mens i vores materiale er der utallige eksempler på, at undersøgelsesdeltagerne besidder en kritisk forståelse og reflekterer over mediernes brug og betydning. Det er imidlertid også i mange situationer tilfældet, at det først er i interviewsituationen, at dette kommer til udtryk, og at mange af de medierelaterede holdninger og handlinger ikke altid er resultatet af bevidste refleksioner.

- Tekniske kompetencer er ofte indgangen til mediebrug, men de underliggende logikker i forskellige medier skal forstås for kritisk, refleksiv brug af mediernes potentialer.
- Mediernes logikker kan skifte over tid – således ændrer de traditionelle og de digitale medier sig i et gensidigt relativt forhold og brugerne skal følge med.
- Personlig mediebiografi, rutiner, traditioner påvirker holdninger til medier over tid.
- Medie-økologier udvikles i relation til det samlede medieudbud og som resultat af den enkeltes vilkår og valg. Det vil sige, deltagerne har et stort samlet repertoire af medier, hvis brug og betydning tilpasses konteksten.
- Nogle deltagere er kreative, når de skaber egne kombinationer af mediefunktioner og egne logikker.

"[tidligere] Så kom der breve fra kommunen, så kom der et brev, man ku' lukke op, så ku' man ha' det liggende foran sig. Nu skal man være aktiv og gå ind og se: Er der noget. Og der går jo uær. hvor du ikke aår ind oa kjaær".

"Det er uhørt og det er slet ikke holdbart. Og NemID, du kan ikke basere alt dit bankdata, personlig data, alt hvad du har, hele familien, huset, lån, alle mulige ting på et nøglekort - som hvis bliver tabt - kan så misbruges. . . overalt. Det er så nemt at finde personens oplysninger. Gå ind på Google og skriv [siger sit navn], så kan du finde alt, hvad jeg har".

Mand, 21 år. Hovedstaden

- Størstedelen af deltagerne i vores undersøgelser gør sig overvejelser omkring mediebrug og tilstræber at have nogle leveregler, der kan bidrage til at være i kontrol. Især i børnefamilierne er der fokus på mediebrug – især overdrevet brug holdt op mod fysiske aktiviteter.
- Der er således fokus på børnenes og de unges opvækst med medier, om end i en del tilfælde med en let opgivende forældreattitude. Der refereres til skolen som en vigtig medspiller i forhold til læring om og med medier.
- Der sker ofte en kontekstbevidst tilpasning af kommunikationsvalg, dvs deltageren er bevidst om styrker og svagheder, og om modtagers og egne kompetencer.

- Der er behov for at komme bag om antagelser om medier og borgere med særlige udfordringer. For det første er det en stor gruppe, med en meget bred sammensætning, for det andet er borgerne kompetente og vil kunne bidrage meget mere aktivt til samfundsdebatten /samfundet, hvis deres udfordringer blev lettet.
- Deltagerne påtager sig generelt ansvaret for mediebrug og medieforståelse: "Man skal følge med".
- Digitaliseringsloven deler vandene i forhold til, at ansvaret lægges på borgerne samt i forhold til spørgsmål om sikkerhed og beskyttelse af privathed.
- Vi ser eksempler på refleksion over og kritisk stillingtagen til medier, men også på let opgivende attituder.
- Refleksioner over samfundsforhold med medier relaterer ikke nødvendigvis og oftest til de "store" spørgsmål, men til lokale kontekster.
- Samlet set ser det ud, som om vores deltagere er enten rigtig gode eller nogenlunde kompetente mediebrugere. Selvom især nogle af de ældre deltagere forholdt sig kritisk til digitaliseringsloven, så det ud til, at de godt kunne håndtere den digitale selvbetjening i de offentlige systemer.
- Det ser egentligt ret godt ud rundt om i landet hos de familier, vi har besøgt. Mere kan gøres, og flere kan motiveres til at turde blande sig i debatter og til at forholde sig aktivt til samfundets aktuelle vigtige spørgsmål.
- Der er grupper og individer i samfundet, som man ikke kan nå med en undersøgelse som denne, og som kræver særlige indsatser.

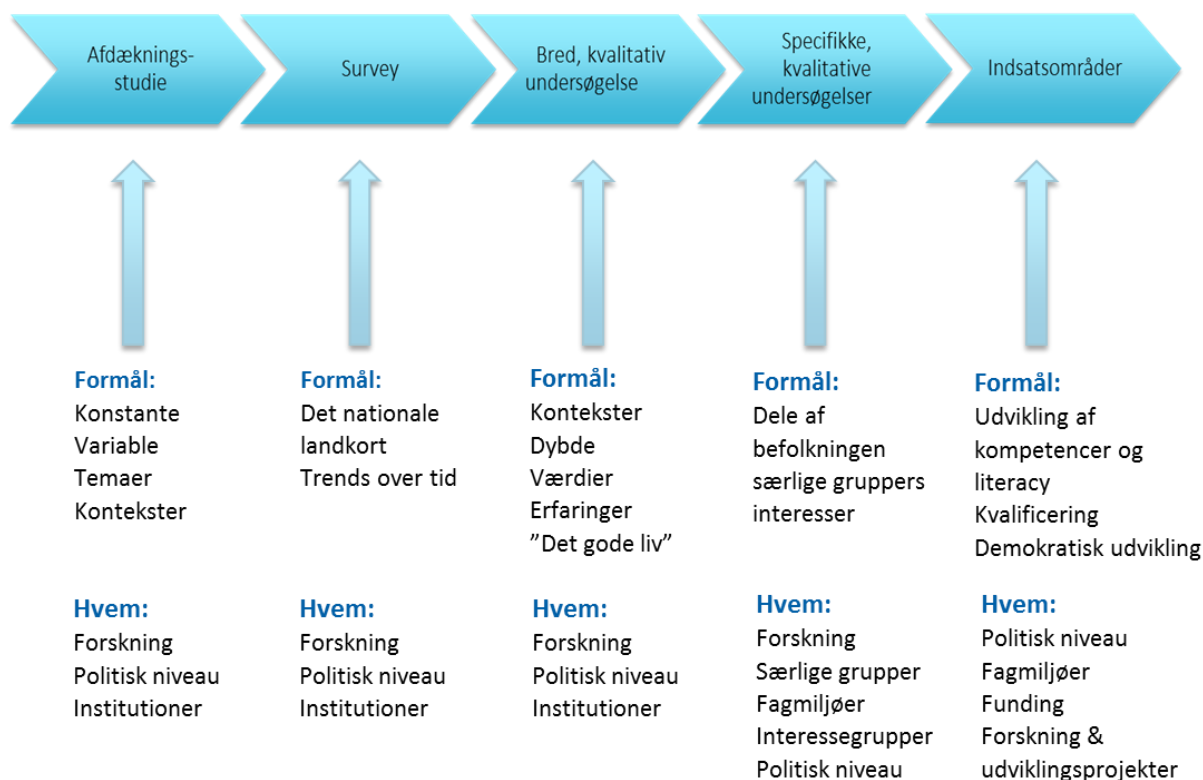
"[om NemID] Det er også besværligt, hvis man ikke følger med - det er vi nødt til i vores alder, for ellers halter du helt bagud . . ."

Kvinde, 69 år,

Anbefalinger til videre arbejde

Rapportens sidste del præsenterer anbefalinger til udformning af en fremtidig, omfattende, modul-baseret undersøgelse af danskernes mediekompetencer og media literacy niveau, herunder en gennemgang af relevante elementer i forhold til de overordnede fokusområder, som foreslås. Hovedideen er, at det samfundsmæssige niveau skal kunne få overblik over såvel den generelle situation på tværs af befolkningen som for grupper med særlige udfordringer, begge dele med henblik på at definere områder, der kræver en indsats.

Vores arbejde har vist vigtigheden af, at særlige interessegrupper og fageksperter inddrages i arbejdet. Derfor er en væsentlig opgave for en samfundsmæssig institution, som for eksempel Kulturstyrelsen, at sikre vidensindsamling, koordinering af erfaringer og viden samt koordinering af indsatser.

Figur 15. Oversigt over forslag til modulbaseret undersøgelse

Et af de helt centrale spørgsmål for fremtidige undersøgelser på tværs af de forskellige moduler, som vi foreslår, er, **hvordan kategorier, grupper og emner skal prioriteres** i forhold til indsatsområder. Den anbefalede prioritering af konstante og variable temaer for fremtidige undersøgelser, som vi præsenterer i de efterfølgende afsnit er resultatet af en samlet analyse af andres undersøgelser, medieudviklingen i en dansk kontekst samt indsigterne fra vores kvalitative undersøgelse.

Vi identificerer ud fra den samlede befolkning tre lag, eller **tre grupper**, der kræver forskellige undersøgelser og efterfølgende forskellige indsatser:

- Den brede gruppe på tværs af befolkningen
- Grupper med særlige udfordringer, som samtidig fungerer "normalt". Gruppernes udfordringer og potentialer er vidt forskellige.
- Grupper af særligt udsatte, især de allersvageste.

På tværs af grupperne i de tre kategorier er individerne vidt forskellige og har forskellige muligheder for at udnytte diverse mediers potentialer.

Det overordnede formål med denne undersøgelse har været at skabe "grundlag for en dialog om udfordringer og behov med udgangspunkt i erfaringer vedrørende mediebrugen, læring, kommunikations- og udtryksformer samt borgernes deltagelse i samfundet". Spørgsmålet er, hvem, der skal være i dialog og om hvad? Dialog betyder en kommunikation mellem to eller flere parter og vi forestiller os, at det vurderes ud fra forskellige former for interesser og ansvarlighed, hvilke instanser, der kan siges at have interesse i samt kan påtage sig ansvar for en sådan dialog. Det bør på den ene side set være borgerne selv, som bliver hørt og bidrager til dialogen. På den anden side bør det være grupper og samfundsinstitutioner, som på forskellig vis har påtaget sig et ansvar for forskellige samfundsmæssige områder, så som uddannelse, kulturformidling, forskning og politik.

Afsluttende kommentar

Vi mener, at man nødvendigvis må anlægge et dobbelt perspektiv på formålet med undersøgelser af mediekompetencer og media literacy: det individuelle niveau og samfundsniveau. På det individuelle niveau kan formålet defineres som en undersøgelse af borgernes egne erfaringer med og oplevelser af, hvordan de håndterer deres mediebrug på diverse niveauer, hvordan de bruger forskellige medier og med hvilke formål, hvordan deres livssituation, sociale status, familiemæssige status og kulturelle baggrund indvirker på brug og betydning af medier. Kort sagt handler det for borgeren om, hvordan man lever et godt liv i det hele taget og med medier. På samfundsniveau er interessen, uanset hvilken institution og hvilket niveau, vi befinder os på, at sikre et velfungerende, demokratisk samfund med velfungerende, tilfredse borgere, der deltager aktivt i samfundet og som udnytter diverse mediers potentialer og forholder sig kritisk til problematiske sider ved medierne. Vi ser i vores undersøgelse, at der ikke nødvendigvis er overensstemmelse mellem et samfundsmæssigt normativt perspektiv og et individuelt, kvalitativt perspektiv. Det kræver flere dybdegående undersøgelser og grundige analyser og diskussioner at finde frem til en strategi for, hvordan indsatsområder kan afgrænses og udvikles. Kulturstyrelsens samlede projekt "Medieudviklingen i Danmark" er et godt udgangspunkt for dette.

"Altså det er sådan lidt, det der private altså... alle det der man lægger billeder op, som bliver snuppet og sådan noget der. Det der med at man har en privatsfære, det er jeg mig meget bevidst om".

Kvinde, 55 år, Fyn

"Facebook bruger jeg ikke særlig tit - men hvis der er en anden hjemmeside, hvor er der et debatfelt eller et kommentarfelt, så kan jeg godt finde på bare at klø på der. Jeg er sådan en type, der skriver og skriver - ikke fordi, at jeg hader dem, der er omkring mig eller fordi jeg synes det er forkert, men jeg kan godt lide at køre en debat - så personligt gør jeg det tit".

Mand, 22 år, Midtjylland

